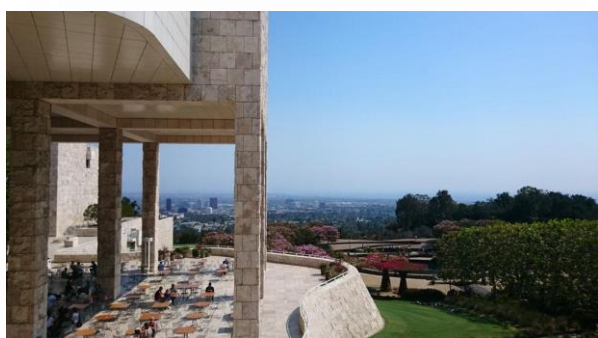

Raport ze spotkania The International Terminology Working Group

Getty Research Institute,
Los Angeles, USA, 22-24 sierpnia 2016

Anna Bentkowska-Kafel
Tomasz Zaucha

W dniach 22-24 sierpnia 2016 w Instytucie Naukowym im. J.P. Getty'ego (Getty Research Institute; GRI) w Los Angeles odbyło się międzynarodowe spotkanie naukowe zespołów opracowujących tłumaczenia terminologicznego słownika sztuki *Art and Architecture Thesaurus* (AAT) z angielskiego na inne języki.

Organizatorami spotkania byli specjaliści z Getty Vocabulary Program, którzy od lat osiemdziesiątych XX w. zajmują się tworzeniem specjalistycznych słowników kontrolowanych. Oprócz AAT opublikowano i udostępniono w sieci także słowniki: Union List of Artist Names (ULAN), TGN (Thesaurus of Geographical Names). Ponadto GRI opracowuje inne słowniki. The Cultural Objects Name Authority (CONA) scala synonimiczne nazwy własne zabytków, dzieł sztuki i dóbr kultury (np. Mona Lisa i La Gioconda). The Iconographic Authority (IA) to słownik służący do opisu tematyki dzieł.

Podstawowe informacje na temat AAT znaleźć można w prezentacji Patricii Harpring, [Introduction to the AAT](#). Harpring, kierująca projektem Getty Vocabulary Program, w ramach prezentacji wstępnej przedstawiła działania prowadzone przez GRI w zakresie wszystkich pięciu wyżej wymienionych słowników kontrolowanych w latach 2014-2016. Co istotne, w ostatnim czasie większość materiałów pomocniczych dotyczących słowników kontrolowanych GRI zostało poddanych aktualizacji; por.

<http://www.getty.edu/research/tools/vocabularies/training.html>

Pod przywołanym odnośnikiem znaleźć można także prezentacje uczestników sierpniowego spotkania.

Oprócz gospodarzy, uczestniczyli w nim naukowcy z Brazylii, Chile, Chin, Holandii, Japonii, Niemiec, Szwajcarii, Tajwanu, Włoch, Stanów Zjednoczonych. Narodowy Instytut Muzealnictwa i Ochrony Zbiorów i polski zespół reprezentowali dr Anna Bentkowska-Kafel i dr Tomasz Zaucha.

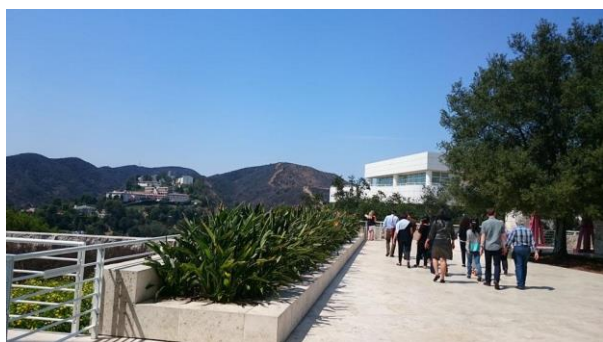
Celem spotkania w Los Angeles była wymiana doświadczeń tłumaczy, redaktorów i informatyków opracowujących narodowe wersje AAT oraz przedstawienie postępu prac od poprzedniego spotkania Grupy, które odbyło się w 2014 w Dreźnie. Na program tegorocznego, trzydniowego spotkania składały się liczne wystąpienia i dyskusje. W pierwszym rzędzie do przedstawienia wykonanych prac zostali zaproszeni przedstawiciele zaawansowanych projektów translacyjnych, którymi dotychczas współpracowali z GRI, m.in. Reinier van 't Zelfde i Reem Weda z Holandii, Lina Nagel z Chile, Monika Hagedorn-Saupe i Axel Ermert z Niemiec. W przypadku Chin większość dotychczasowego tłumaczenia została wykonana na Tajwanie, jednak na bieżącym spotkaniu Shu-Jiun (Sophy) Chen zaprezentowała działania podejmowane w Chinach kontynentalnych. Delegacja polska poinformowała o pracach nad polską wersją językową AAT. Prace prowadzone są pod auspicjami NIMOZ. Równocześnie podjęto "porządkowanie" i ujednolicanie słownictwa

stosowanego w polskiej historiografii i dokumentacji zabytków, celem scalania krajowych informatycznych zasobów muzealnych, a w przyszłości połączenie ich z metadanowymi systemami światowego dziedzictwa kulturowego, które stosują standardy słowników Getty'ego. Zakres polskich prac jest więc znacznie szerszy od *stricte* tłumaczeniowych działań innych grup językowych. Rozwiązaniem technicznym umożliwiającym scalenie tak rozległych prac jest wybór platformy internetowej Midas Browser.

Jeszcze w trakcie intensywnych prac przygotowawczych do wyjazdu na spotkanie, została dokonana analiza dotychczas wykonanych prac i sposobu funkcjonowania systemu Midas. Ponieważ w systemie Midas funkcjonują dwa, zasadniczo niezależne, zbiory terminów/pojęć, polski i angielski, które łączone są następnie poprzez ustalanie ich relacji (zwane mapowaniem), dokonano bliższej analizy tego działania. W rezultacie przyjęto, że podstawową strukturą do budowy hierarchii głównego tezauryza powinna być struktura AAT. Przy jej budowie należy posługiwać się schematem SKOS (*Simple Knowledge Organization System*). Odrębna polska konceptualizacja nie jest przy tym potrzebna, o ile celem podstawowym jest przekład jednego tezauryza na drugi, a nie wytworzenie dwóch niezależnych tezauryzów i ich zmapowanie. Działanie można zatem ograniczyć do powiązania terminów angielskich i polskich poprzez kilka podstawowych relacji stwierdzających istnienie odpowiednika, lub jego brak. Potrzebne są jedynie narzędzia do mapowania (*skos:exactMatch*, *skos:narrowMatch*, *skos:broadMatch*) pomiędzy obydwoma tezauryzami; zarazem nie ma potrzeby używania narzędzi do tworzenia relacji semantycznych (hierarchicznych) w zbiorze terminów polskich. Cała struktura hierarchiczna opiera się na drzewie AAT. Polskie pojęcia i terminy, których nie ma w AAT, powinny mieć status kandydacki, tzn. mogą być zgłoszone do włączenia do pozostałych wersji językowych AAT. Dotyczyć to może także relacji hierarchicznych.

Tego rodzaju podejście pozwala przezwyciężyć problem pojedynczej hierarchii zawierającej terminy wielojęzyczne, np. wersji w języku niemieckim: na spotkaniu zasygnalizowany został problem polegający na trudności we wskazaniu, że dwa rozmaite angielskie terminy określają jedno i to samo słowo niemieckie. Podobny problem dotyczy ubóstwa polskiego słownictwa określającego typy cmentarzy; w języku angielskim jest ich znacznie więcej. Jeżeli obydwa te słowa występują na jednym ciągu hierarchicznym, wówczas nie jest możliwe zastosowanie, z uwagi na istniejącą hierarchię, ekwiwalencji. Rozwiązanie zaproponowane przez nas pozwala, jak się wydaje rozstrzygnąć tę trudność dzięki paralelności obydwu struktur, polskiej i podstawowej (angielskiej), a zarazem swobodę mapowania pomiędzy jedną a drugą.

Omawiane tematy i problemy obejmowały m.in.:

Kwestie językowe:

- W wielu językach istnieją trudności związane z ustaleniem ekwiwalencji między znaczeniem pojęcia lub terminu w języku angielskim a językiem tłumaczenia. Do tej problematyki w chińskiej terminologii sztuki – w kontekście tworzenia wielojęzycznych słowników kontrolowanych – wprowadza artykuł *Alignment of conceptual structures in controlled vocabularies in the domain of Chinese art: a discussion of issues and patterns* w *International Journal on Digital Libraries*, Nr 1 (XVII), 2016, ss 23–38, autorstwa uczestniczących w spotkaniu Marcii Lei Zeng i Shu-jiun Chen, oraz Hsueh-hua Chen. Problematyka ekwiwalencji znajdowała się zresztą, co zrozumiacie, w centrum uwagi chińskich uczestników spotkania, którzy ponadto kładą nacisk na łączenie danych pochodzących z różnych źródeł przy użyciu takich standardowych narzędzi jakim jest AAT (por. poszerzoną prezentację: https://www.getty.edu/research/tools/vocabularies/chen_lu_aat_taiwan_2016.pdf)

Kwestie techniczne:

- Wybór narzędzi informatycznych wspomagających tłumaczenie i redakcję haseł. Wobec ich braku niektóre zespoły posługują się programem Excel. Wstępnie posługiwali się nim polscy tłumacze. Jak wspomniano wyżej obecne polskie rozwiązanie polega na użyciu własnego narzędzia pn. Midas Browser, który pozwala na korzystanie z dwóch zbiorów terminologii: polskiej i podstawowej. Szeroko został ponadto omówiony program xTree, który prezentowali przedstawiciele Institut für Museumsforschung z Berlina. Jest to narzędzie szerzej używane w Niemczech przez grupę digiCult (<http://www.digicult-verbund.de>), lecz przyjęte również przez Holendrów w RKD jako aplikacja, za której pomocy zarządzane jest niderlandzkie tłumaczenie tego słownika. Problemem aplikacji xTree, który zapewne dotyczy większości platform, w tym także Midas Browser, jest trudność z aktualizacjami. Prace nad rozwojem AAT prowadzone są bowiem w GRI nieustannie: dochodzą nie tylko nowe terminy, ale edytowane są dawniejsze, dokonuje się ich melioracja, zmieniają się zależności hierarchiczne i dziedziczenie tych zmian na narodowe wersje lokalne, połączone także z analizą znaczenia zmian powoduje znaczne trudności.
- Wspomniany import angielskich terminów AAT do tłumaczenia jest jednym z dwóch głównych zadań, z jakimi mierzą się poszczególne ośrodki dokonujące tłumaczenia AAT. Kolejnym jest eksport przetłumaczonych terminów AAT do GRI. Polska delegacja omówiła kwestie dotyczące pierwszego transferu haseł przetłumaczonych na polski do macierzystej struktury AAT i otrzymała pełne instrukcje techniczne. W trakcie spotkania zwrócono także uwagę na konieczność nie tylko aktualizacji i ujednolicenia terminów i pojęć, lecz również na rozbieżności pojawiające się w innych elementach rekordów, posiadających pewną autonomię, takich jak literatura źródłowa. Zasadniczo zbiór literatury gromadzony jest z osobna przez każdą instytucję tłumaczącą. Lina Nagel z Santiago de Chile, zajmująca się hiszpańską wersją AAT, zgłosiła postulat stworzenia skomasowanej bibliografii wielojęzycznej w rekordach AAT. Wydaje się, że uwzględniając przyszłe działania należałoby w procesie tworzenia bibliografii polskiej w Midas Browser, wziąć pod uwagę konieczność podawania danych ułatwiających późniejszą standaryzację, przynajmniej takich jak ISBN, ISSN, ewentualnie również identyfikatory worldcat.org, które byłyby pomocne przy opisie nie druków

zwartych czy czasopism, lecz pojedynczych artykułów. Oparcie bibliografii na standardowych schematach metadanych wydaje się konieczne.

- Działania ułatwiające konsolidację i agregację kontrolowanego słownictwa. Poza bieżącymi zagadnieniami, związanymi z rozwojem słowników GRI oraz ich przekładem na rozmaite języki, jednym z tematów była problematyka Linked Open Data (LOD), czyli ustrukturyzowanych danych, udostępnianych w sieci, przeważnie przez API (Application Programming Interface). Dzięki nim staje się możliwe łączenie informacji pomiędzy różnymi zasobami znajdującymi się w sieci, i tworzenie na ich podstawie nowych zasobów informacyjnych, co stanowi jedno z założeń sieci semantycznej. Spora część prezentowanych na konferencji *case studies* związana była z takim właśnie wykorzystaniem danych, przede wszystkim tych pochodzących ze słowników GRI, które udostępniane są jako LOD, dzięki czemu mogą stać się budulcem zasobów informacyjnych w strukturach semantycznych. Jakkolwiek szereg prezentowanych aplikacji i systemów ma charakter prototypowy, niemniej warto zapoznać się z nimi, by poznać aktualne trendy w kształtowaniu informacji o dobrach kultury w sieci. Do wartych uwagi projektów należą:
 - <http://iiif.io> - International Image Interoperability Framework, którego celem jest stworzenie standardowej platformy wymiany grafiki/obrazów w sieci; zob. także: <http://www.slideshare.net/azaroht42/iiif-linked-data-and-the-getty-vocabularies>
 - <http://bartoc.org> - Basel Register of Thesauri, Ontologies & Classifications (kolekcja blisko 1700 słowników kontrolowanych, np. herein-system.eu)
 - <http://archesproject.org> - open source'owa aplikacja do dokumentacji zabytków nieruchomości (z użyciem AAT).
 - <http://linkedart.ascdc.tw> - Linked Taiwan Artists, pozwalająca na reprezentację powiązań pomiędzy różnymi aspektami twórczości (dzieła, wystawy, wykształcenie, artyści)
 - <http://www.vondel.humanities.uva.nl/ecartico/> - Ecartico, baza biograficzna artystów niderlandzkich XVI i XVII w. pozwalająca na prezentację powiązań i relacji
 - <http://www.rubenianum.be/en/content/collections-online> - kolekcja badawcza sztuki flamandzkiej, multiwyszukiwarka używająca m.in. AAT

Kwestie organizacyjne:

- Poszczególne przedsięwzięcia różnią się organizacją prac. Nad polskim słownikiem AAT pracuje duży zespół specjalistów dziedzinowych. Są to głównie kustosze muzealni, co gwarantuje poprawność specjalistycznej terminologii. W innych krajach, np. w Holandii, prace zlecane są tłumaczom zawodowym, których wiedza przedmiotu nie jest wystarczająca i rodzi konieczność dodatkowej redakcji merytorycznej przetłumaczonych haseł.
- Polskie prace były finansowane przez NIMOZ w ramach Wieloletniego Programu Rządowego Kultura+, priorytet "Digitalizacja", którego celem było ułatwienie dostępu do cyfrowych zasobów polskiego dziedzictwa kulturowego za pośrednictwem Internetu. Dla wielu przedsięwzięć międzynarodowych poważnym problemem jest brak długoterminowego finansowania, co uniemożliwia szybkie ukończenie prac. Niektóre tłumaczenia podjęte zostały indywidualnie przez uniwersyteckich historyków sztuki, bez dodatkowego wynagrodzenia.

- Krótka dyskusja została poświęcona przyszłym spotkaniom ITWG. Padł pomysł, by podobnie, jak było to w r. 2014 w Dreźnie kolejne zebranie odbyło się za półtora roku (tj. w r. 2018) równoległe z sympozjum ICOM-CIDOC (miejsce jeszcze nie ustalone). Zdaniem jednak kilkorga uczestników tamtego spotkania, równoległy udział w dużej, wielowątkowej konferencji, jaką zwykle są spotkania ICOM-CIDOC, jest znaczącą konkurencją, wpływającą niekorzystnie na frekwencję ITGW i koncentrację na zagadnieniach tu omawianych. Można zatem wstępnie założyć, że kolejne spotkania grupy będą miały miejsce w Los Angeles.

Zamieszczone w tekście fotografie wykonała A. Bentkowska-Kafel

